

Ks. Krzysztof Baryga

WSD Siedlce

Teologiczne Studia Siedleckie I (2004)

Katecheza a wychowanie humanistyczne w świetle teorii pedagogii integralnej S. Kunowskiego

Zaproszenie katechezy do polskiej szkoły świadczy o tym, że edukacja szkolna z pomocą katechezy pragnie służyć człowiekowi i jego integralnemu rozwojowi czyli z wyobcowanej stać się ludzką, z kształcącej funkcjonariuszy stać się wychowującą ludzi, z zamykającej człowieka w ramach oficjalnej doktryny stać się wyzwalającą człowieka ku wartościom najwyższym. Naiwnością jednak byłoby sądzić, że powracająca do szkoły katecheza stanie się cudownym lekarstwem na wszystkie szkolne choroby. Z drugiej strony uzasadnione wydają się być obawy o samą katechezę czyli o to, czy wirus chorej szkoły nie osłabi katechezy, nie zredukuje jej do religijnego nauczania. I tak powraca pytanie podstawowe o tożsamość katechezy w zmieniających się uwarunkowaniach społeczno-kulturowych: gdzie ma się usytuować, jaka ma być, jaką ma pełnić rolę? Pytania te dotyczą nie tylko katechezy szkolnej, ale katechezy w ogóle, a odpowiedź na pytanie fundamentalne warunkuje odpowiedzi na pytania szczegółowe.

Zamiarem autora tej analizy jest uchwycenie zasadniczych związków zachodzących między procesem katechetycznym a procesem wychowawczym czyli określenie miejsca i funkcji katechezy w wychowaniu, pedagogii wiary w pedagogii człowieka. Skoro w wychowaniu chrześcijańskim ostatecznie chodzi o wprowadzanie wychowanka w całą obiektywną hierarchię podstawowych wartości humanistycznych, religijnych i eklesjalnych, wobec powyższego ukazanie

związków między katechezą a tymże wychowaniem będzie miało przebieg trój etapowy:

- a) relacja między katechezą a wychowaniem humanistycznym,
- b) relacja między katechezą a wychowaniem religijnym,
- c) relacja między katechezą a wychowaniem eklesjalnym.¹

Stopniowe rozwiązywanie zarysowanego problemu poprzedzone zostanie wyjaśnieniem podstawowych pojęć oraz przybliżeniem głównych tez teorii wychowania S. Kunowskiego, w świetle której zostanie udzielona odpowiedź na pytanie centralne.

1. Model wychowania etapowego i integralnego.

Stefan Kunowski (1909-1977) rozwijał warstwicową teorię wychowania i ta właśnie teoria stanowi motyw przewodni i charakterystyczny jego twórczości. Rozwój człowieka przebiega etapowo przez pięć „warstw”, pięć „struktur” i pięć „form życiowych”. Każda warstwa (biologiczna, psychologiczna, socjologiczna, kulturologiczna i światopoglądowa) dojrzewając na odpowiadającym jej podłożu wytwarza własną rozwojową strukturę postępowania (temperament, indywidualność, charakter, osobowość i strukturę światopoglądową). W każdym z pięciu okresów rozwoju biorą udział potrójne czynniki: wewnętrzne (czyli potrzeby rozwijającego się podłoża), zewnętrzne (czyli wpływy wychowawcze) i osobowościowe (czyli cechy duchowe). Czynniki

---

¹ Celem niniejszego artykułu jest analiza związków zachodzących między katechezą a wychowaniem humanistycznym. Dwie kolejne relacje będą stanowiły zasadniczy przedmiot dwóch kolejnych artykułów. W konsekwencji więc całość związków zachodzących między katechezą a wychowaniem zostanie przybliżona przez cykl trzech artykułów. W artykule pierwszym zostaną użyte następujące skróty: DWCH, CT, DCG, DM. Oznaczają one odpowiednio: *Deklarację o wychowaniu chrześcijańskim*, *Adhortację Apostolską Catechesi tradendae*, *Directorium Catechisticum Generale z 1977r.*, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła*.

osobowościowe w poszczególnych warstwach uzewnętrzniają się w następujących kolejno po sobie samorzutnych – chętnych i dobrowolnych - **formach aktywności** wychowanka: zabawie, dociekaniu, pracy, twórczości i wreszcie głębszym przeżyciu światopoglądowym. Ostatecznie o rozwoju człowieka decydują **czynniki osobowościowe** (rozumność, wartościowanie, wolność, twórczość i religijna otwartość). Właściwym zadaniem wychowawców jest prawidłowe kształtowanie tych właśnie czynników czyli budzenie ludzkiej duchowości - pomoc człowiekowi w integralnym rozwoju jego człowieczeństwa.²

Zaproponowany przez S. Kunowskiego współczesnemu człowiekowi i światu model wychowania uwzględniający złożoną rzeczywistość współczesną oraz dążący do skutecznego przezwyciężenia zaistniałych błędów i braków pedagogii jest **chrześcijańskim modelem wychowania integralnego**. Zasadą fundamentalną tego wychowania jest chrystocentryzm, a jej pochodnymi Chrystusowy personalizm, Chrystusowy moralizm i Chrystusowy humanizm.³

2. Rozumienie wychowania i katechezy.

Związek wychowania z katechezą zakłada zawsze określoną koncepcję pedagogii. Z kolei koncepcja wychowania wynika z określonej koncepcji człowieka.

Wszelki model wychowawczy, jak zauważa W. Cichoń, zawsze powinien wyrastać ze zrozumienia aksjologicznej specyfiki natury ludzkiej, **wiedza o wychowaniu i wartościach musi się opierać na**

---

² Por. KUNOWSKI S. *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Wydanie II. Warszawa 1993 s.187-228.

³ Tamże s.98-104.

wiedzy o człowieku.⁴ We wszystkich debatach o wartościach w życiu i pedagogii rozumienie człowieka i jego godność wyłaniają się jako główny punkt odniesienia – jako wartość podstawowa. Nie sposób aksjologii odłączyć od antropologii.⁵

Dla S.Kunowskiego całościowo ujmowana działalność wychowawcza jest służebna w odniesieniu do człowieka. Wszelka pedagogia, stwierdza nasz Autor, powinna pomagać człowiekowi w jego naturalnym dążeniu do „wszechstronnego rozwoju”⁶, w jego doskonaleniu się aż do „pełni człowieczeństwa”.⁷ Jak rozumieć ową pełnię i wszechstronność człowieczeństwa, jak rozumieć człowieka, kim człowiek jest – od odpowiedzi na te pytania uzależniona jest zawsze odpowiedź na pytanie o wychowanie czyli o jego celowość i jego funkcje.

S.Kunowski przyjmuje antropologię chrześcijańską, której podstawowa teza głosi, że człowiek stworzony przez Boga na Jego obraz jest jednością ciała i duszy. W tej jedności dusza nadaje ciału doniosłość i godność, „przekazuje” ciału swoje istnienie, tworzy z ciała swój „wyraz”. Z owego, „przekazywania istnienia” wynika dynamizm ludzkiej osoby – jej

---

⁴ CICHONŃ W. *Aksjologiczne podstawy teorii wychowania*. Kraków 1980 s. 6. Wychowanie zawsze sięga do określonej koncepcji człowieka, gdyż dopiero w oparciu o nią dyskurs pedagogiczny staje się sensowny. To człowiek jest podmiotem wychowania, jego adresatem i współtwórcą. Od „wizji” człowieka zależy więc „wizja” wychowania: MISIASZEK K. *Wychowanie chrześcijańskie w świetle Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „Chrześcijanin w świecie” 1993 nr 4 s. 89; GOGACZ M. *Podstawy wychowania*. Niepokalanów 1993 s. 24; BAGROWICZ J. *Katecheza jako wychowanie*. „Horyzonty Wiary” 7:1996 z.3 s. 46.

⁵ SCHLOGEL H. *Przekazywanie wiary a przekazywanie wartości*. „Communio” 12:1992 nr 3 s. 84, 93; NOWAK M. *O wartościach chrześcijańskich w wychowaniu*. „Kultura i Edukacja” 1993 nr 2 s. 42. Por. DUMINUCO V.J. *Wychowanie chrześcijańskie u progu nowego tysiąclecia*. „Przegląd Powszechny” 1995 nr 9 s. 208-209.

⁶ KUNOWSKI S. *Podstawy współczesnej pedagogiki* s. 170; Tenże. *Podstawy metodologiczne pedagogiki życia wewnętrznego*. Lublin 1973 (mps) s. 4-5.

⁷ KUNOWSKI. *Podstawy współczesnej pedagogiki* s. 182. Pedagog nasz stwierdza, że w wychowaniu chodzi o „iloraz rozwoju życia”, o stałe intensyfikowanie i uszlachetnianie życia, o „dodawanie” życia przez rozszerzenie horyzontów, zmianę wrażeń i zainteresowań, kształcenie i rozwijanie na coraz wyższym poziomie: Tenże. *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego*. „Ateneum Kapłańskie” 54:1962 nr 323 s. 230.

aktywność duchowa i wyrażalność cielesna. Skoro dusza ludzka jest rozumna i wolna, dąży więc w swej duchowej aktywności do poznawania i miłowania Boga – Ostatecznego Źródła Istnienia i Dobra, które jest Najwyższe. Przyjmowanie Boga i powierzanie siebie Bogu utrudnione jest przez fakt grzechu pierworodnego. Dopiero człowiek odkupiony przez Jezusa Chrystusa może – współpracując z Jego łaską – odzyskać pełnię Bożego Pokoju i Bożego Zjednoczenia.

Pedagog nasz zauważa, że rozwój człowieka dokonuje się przy pomocy Bożej łaski oraz przy pomocy wychowania. Naturalna religijność (otwartość na Transcendencję) oraz naturalna moralność (powinność czynienia dobra i unikania zła) dla swojej progresji wymagają Bożej i ludzkiej pedagogii. Wychowawcza praca Chrystusowej Eklezji rozwija naturalną religijność i moralność człowieka, a tym samym chroni człowieka przed zagłuszeniem religijności (ateizm) i zagłuszaniem moralności (egoizm).⁸ Ostatecznym celem tego rozwoju jest spotkanie i zjednoczenie z Bogiem przez Jezusa Chrystusa.

W ujęciu S.Kunowskiego „wychowanie humanistyczne” oznacza wspomaganie wszechstronnego rozwoju ludzkiej osoby aż do „pełni Chrystusa”. Wychowanie humanistyczne jest więc pedagogią integralną,

---

⁸ S.Kunowski zauważa, że powszechne doświadczenie dwoistości w naturze człowieka współczesna psychologia osobowości wyraża w postaci walki między ośrodkiem popędowym a ośrodkiem duchowym. Pierwszym celem tej walki staje się osiągnięcie dynamicznej równowagi między nurtem dolnym a górnym. Dokonuje się to na drodze częściowego przenikania tak, że dojrzała osobowość staje się ucieleśnieniem duchowości i uduchowieniem cielesności (J.A. Caruso). W wyniku przenikania się *sfery cielesnej* (prywatnej sfery osobowości) i *sfery duchowej* (symbolicznej sfery osobowości) powstaje sfera osobowości przemienionej – *sfera właściwie ludzka* o charakterze duchowo-cielesnym, która tworzy dojrzałość duchową i przyczynia się do pewnej stabilizacji górującego ducha nad opanowaną czy sublimowaną cielesnością; KUNOWSKI S. *Podstawy dojrzałej osobowości wychowawcy chrześcijańskiego*. „*Colloquium Salutis*” 4: 1972 s. 158-159; Tenże. *Podstawy współczesnej pedagogiki* s. 178-180; Tenże. *Podstawy pedagogiczne rozwijania życia wewnętrznego*. W: BIELSKI T.(red.). *Ku odnowie życia wewnętrznego. Powołanie człowieka*. Poznań-Warszawa 1972 s. 70-71,78.

która wspiera rozwój całego człowieka nie pomijając ani żadnego wymiaru jego egzystencji, ani żadnego służebnego wpływu wychowawczego czy to naturalnego, czy to nadprzyrodzonego. W integralnym wychowaniu humanistycznym jest miejsce na wspomaganie rozwoju osobowości i religijności, na spotkanie i współpracę wychowania ludzkiego i Bożego.

Z kolei „**wychowanie religijne**” oznacza wychowywanie człowieka do nawiązania, trwania i rozwoju osobowej relacji z Bogiem. Pedagogia ta obejmuje nie tylko rozwój jednej z pięciu cech ludzkiej duchowości czyli metafizycznej otwartości, ale wszechstronny rozwój człowieka w Bogu i dla Boga. Wychowywanie religijne w rozumieniu S.Kunowskiego jest wychowywaniem człowieka w ciągłym odniesieniu do Boga. To wychowanie nie pojawia się dopiero na końcu ludzkiego rozwoju jako jego dopełnienie, lecz towarzyszy człowiekowi w czasie jego całego życia. Bóg jako źródło bytu wchodzi w bliską (egzystencjalną) relację z człowiekiem już od pierwszej chwili jego istnienia. Tak więc wychowanie religijne nie jest pedagogią jednego wymiaru ludzkiej osoby, lecz pedagogią całego człowieka służącą rozwojowi ciągłej, a nie tylko chwilowej, relacji człowieka z Bogiem – Pierwszym Źródłem i Ostatecznym Celem ludzkiej egzystencji.⁹

Jeśli „wychowywanie humanistyczne” wraz z „wychowaniem religijnym” (co oznacza wspomaganie wszechstronnego i pełnego rozwoju człowieka w odniesieniu do Boga i z Jego pomocą) dokonuje się w duchu

---

⁹ KUNOWSKI S. *Przedmiot materialny i formalny pedagogiki pastoralnej*. Lublin 1975 (mps) s. 3; Tenże. *Podstawy współczesnej pedagogiki* s. 190; Tenże. *Podstawy wychowania duszpastersko-katechetycznego*. „*Katecheta*” 6: 1962 nr 4 s. 213. Odnosząc się do klasycznego wyrażenia „*anima humana naturaliter christiana*” S.Kunowski zauważa, że człowiek zawsze szuka czegoś, co przekracza ramy jego naturalnej egzystencji, co tworzy pełnię istnienia dobra i szczęścia. Takie całościowe metafizyczne ciążenie w życiu człowieka obejmuje dążeniowość tego życia w stronę coraz wyższych stopni, aż do życia wiecznego i szczęśliwego w bezwarunkowej miłości siebie i drugich: Tenże. *Boży dar życia a wychowanie człowieka*. „*Ateneum Kapłańskie*” 52:1960 nr 309 s. 64.

Jezusa Chrystusa czyli w ramach prorockiej, kapłańskiej i pasterskiej funkcji Chrystusowego Kościoła, wówczas mówimy o „**wychowaniu chrześcijańskim**”.¹⁰ W takim ujęciu „wychowanie chrześcijańskie” nie zmienia prawdziwego „wychowania humanistycznego” i prawdziwego „wychowania religijnego”, tylko wypełnia je „przez”, „z” i „w” Jezusie Chrystusie łaską Boga.

Kościół jako powołany przez Boga wychowawca człowieka i całej ludzkiej rodziny popiera każdą działalność służącą całościowemu i coraz pełniejszemu rozwojowi osoby ludzkiej i pragnie nieustannie i wytrwale współpracować z każdym, kto szczerze miłuje człowieka i jego dążenie do doskonałości. Wychowanie chrześcijańskie wszystko to, co prawdziwe, dobre i piękne w wychowaniu humanistycznym i religijnym z wdzięcznością przyjmuje, ochrania i wypełnia łaską Chrystusa.¹¹ Kościół „światłem i mocą swojego Pana” (darami, które otrzymał dla rozwoju „całego człowieka aż do pełni Chrystusa”) pragnie więc wzmacniać wszystkie sfery ludzkiego życia (cielesną i duchową, intelektualną i moralną, indywidualną i społeczną itd.).¹²

---

¹⁰ Tenże. *Podstawy współczesnej pedagogiki* s. 251.

¹¹ KUNOWSKI S. *O potrzebie naukowego wyodrębnienia współczesnej pedagogiki katolickiej*. „*Katecheta*” 2: 1958 s. 285; Tenże. *Podstawy wychowania duszpastersko-katechetycznego* s. 214; Tenże. *Uwarunkowania edukacji wspólnotowej w duchu sprawiedliwości i pokoju*. W: KRUCINA J.(red.). *Dei Virtus. Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie*. Wrocław 1974 s. 128. J.Tarnowski zauważa, że w wychowaniu humanistycznym centralną wartością jest człowiek; w wychowaniu religijnym tą wartością jest Bóg, z którym człowiek pragnie się zjednoczyć; w wychowaniu chrześcijańskim osobą centralną jest Jezus Chrystus, przez którego człowiek osiąga pełnię swojego rozwoju i pełnię zjednoczenia z Bogiem. Skoro Jezus Chrystus żyje i działa we wspólnocie Kościoła, który jest Jego Mistycznym Ciałem, wobec tego wychowanie chrześcijańskie z natury swej jest wychowaniem eklezjalnym: «*Wołanie o mistrza*». W 30-lecie soborowej Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim z księdzem J.Tarnowskim rozmawiają Elżbieta Osewska i Tomasz Ochowski. „*Więź*” 38:1995 nr 12 s. 82.

¹² PIUS XI. *Encyklika o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży*. Lwów 1930 s. 32; KUNOWSKI. *O potrzebie naukowego wyodrębnienia współczesnej pedagogiki katolickiej* s. 294.

Oddziaływanie wychowawcze Kościoła, podkreśla S.Kunowski, dokonuje się głównie przez katechezę („nauczanie religii i kierownictwo duchowe dzieci i młodzieży”).¹³ Chrystusowa Eklezja przez ten „odpowiedni i pierwszy środek” swej działalności wychowawczej pragnie wspierać proces doskonalenia całej natury i kultury człowieka.¹⁴ Celem katechezy jest rozwijanie życia wewnętrznego katechizowanych w Duchu Chrystusowym przez:

- 1' oświecanie i wzmacnianie wiary,
- 2 doprowadzanie do świadomego i aktywnego uczestnictwa w misterium liturgicznym,
- 3' pobudzanie do działalności apostołskiej (DWCH 4).¹⁵

Katecheza przez realizację powyższych istotnych swoich zadań wpływa bezpośrednio na rozwój „człowieka wewnętrznego”, zaś pośrednio na doskonalenie całej ludzkiej egzystencji. Tak więc katecheza wraz z całym wychowaniem jest humanistyczną służbą – wspomaganie wszechstronnego i pełnego rozwoju człowieka.

Po przybliżeniu rozumienia czterech podstawowych kategorii („wychowanie humanistyczne”, „wychowanie religijne”, „wychowanie chrześcijańskie” i „katecheza”) uwaga badawcza będzie zwracana na relacje zachodzące między katechezą a wychowaniem, pomiędzy procesem

---

¹³ Tamże.

¹⁴ KUNOWSKI. *Podstawy metodologiczne pedagogiki życia wewnętrznego* s. 2. Pedagog nasz formułując program pedagogiki życia w oparciu o warstwicową teorię wychowania zwraca uwagę na szczegółowe wartości w obszarze poszczególnych warstw, do których powinno prowadzić wychowanie humanistyczne (w jego ramach także i katecheza, jeśli nie wprost, to pośrednio): Tenże. *Boży dar życia a wychowanie człowieka* s. 75-76.

¹⁵ S.Kunowski wielokrotnie spogląda na katechezę jako „najważniejszy składnik”, „nadprzyrodzony środek” w procesie wychowania chrześcijańskiego: Tenże. *O potrzebie naukowego wyodrębnienia współczesnej pedagogiki katolickiej* s. 293; Tenże. *Ogólne wskazania katechetyczne „Katecheta”* 12: 1968 nr 4 s. 145, 149. Kontekst wypowiedzi sugeruje, że chodzi tutaj o katechezę jako formę wychowawczej posługi Kościoła. Por. MAJEWSKI M. *Tożsamość katechezy integralnej*. Kraków 1995 s. 77.

integralnej introcepcji wartości a procesem katechetycznej introcepcji wartości. Przedmiotem prowadzonej analizy będzie więc – tak oczekiwana i niezbędna w czasach „kryzysu wartości” – „introcepcyjna” i „inicjacyjna” funkcja katechezy w wychowaniu integralnym (odnajdywanie, hierarchizowanie, integrowanie oraz przyjmowanie, doświadczanie, realizowanie wartości humanistycznych, religijnych i chrześcijańskich). Katecheza zostanie ujęta jako głoszenie, przeżywanie i aktualizowanie trzech podstawowych rodzajów wartości (ludzkich, bożych, eklezjalnych) obecnych w Jezusie Chrystusie – Centralnej Osobowej Wartości wychowania katechetycznego.

3. Wychowanie katechetyczne w świetle humanistycznym.

Dyrektorium ogólne o katechizacji podkreśla, że „katecheza, która jest pedagogią w akcie wiary w realizacji swych zadań nie może inspirować się rozważaniami ideologicznymi lub interesami czysto ludzkimi, nie może mieszać zbawczego działania Boga, które jest czystą łaską z działaniem pedagogicznym człowieka, ale również nie może ich przeciwstawiać i rozdzielać” [DCG (1997)144]. W świetle takiego rozumienia katechezy przedmiotem prowadzonych analiz jest „działanie pedagogiczne” człowieka w ramach procesu katechetycznego. Działanie to jest niezbędne przy realizacji ostatecznego celu katechezy czyli doprowadzenie katechizowanych do spotkania, zjednoczenia i głębokiej zażyłości z Jezusem Chrystusem (CT 5) przez wypełnianie podstawowych zadań katechetycznych, którymi są: poznawanie, celebrowanie, praktykowanie, głoszenie wiary [DCG (1997) 84-87,144]. Ponadto należy zauważyć, że „działanie pedagogiczne”, jeśli pragnie skutecznie wspomagać osiągnięcie celu i wypełnianie zadań specyficznie katechetycznych, powinno służyć nie tylko ostatecznemu powołaniu

człowieka do uczestnictwa w życiu Boga, ale także podstawowemu powołaniu człowieka do aktualizacji godności osoby kierującej się rozumem, sumieniem i wolnością.¹⁶ Realizacja „powołania podstawowego” warunkuje realizację „powołania ostatecznego”. Oprócz tego, aby działanie specyficznie katechetyczne, mogło być działaniem skutecznym, musi także uwzględniać społeczno-religijne i społeczno-kulturowe warunki życia katechizowanych oraz wykorzystać osiągnięcia ujmowanych po chrześcijańsku nauk o wychowaniu [Por. DCG (1997) 147,193-214].

Pedagog nasz świadomy owych wielorakich zależności formułuje **trzy zasadnicze tezy:**

- a) podstawowym zadaniem także katechezy jest formowanie ludzkiej duchowości¹⁷;
- b) katecheza powinna być otwarta na problemy egzystencjalne katechizowanych w warunkach środowiskowych, kulturowych i duchowych swojej epoki¹⁸;
- c) katecheza powinna pouczać o wartościach humanistycznych, bronić ich i dawać o nich czytelne świadectwo, lecz zawsze w sposób odpowiadający etapom rozwojowym wychowanków¹⁹.

---

¹⁶ KUNOWSKI S. *Kształtowanie powołania w rodzinie*. „*Colloquium Salutis*” 3:1971 s. 172.

¹⁷ KUNOWSKI. *Podstawy pedagogiczne rozwijania życia wewnętrznego* s.77.

¹⁸ KUNOWSKI. *Uwarunkowania edukacji wspólnotowej w duchu sprawiedliwości i pokoju* s. 138; Tenże. *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego* s. 222; Tenże. *Ogólne wskazania katechetyczne* s. 150. Pedagog nasz stwierdza, że rozwiązywanie problemów cywilizacyjnych, ustrojowych i społecznych powinno się dokonywać w atmosferze współpracy teologów z ekspertami innych dyscyplin naukowych i poszanowania czterech podstawowych zasad wychowania katolickiego (chrystocentryzmu, moralizmu, personalizmu, humanizmu): Tenże. *Tezy przedsoborowe o chrześcijańskim wychowaniu*. Lublin 1953 (rkps) s. 37. M. Majewski dodaje, że katecheza podziela losy współczesności i podejmuje rodzącą się problematykę humanistyczną. Katecheza interesuje się człowiekiem w tym celu, aby poznawszy prawa psychologiczne i socjologiczne poprzez wychowanie doprowadzić go do pełnego rozwoju i integracji osobowościowej oraz dialogu z Bogiem: MAJEWSKI M. *Antropologiczna koncepcja katechezy*. Kraków 1995 s. 78-79. Por. Tamże s. 43-113; Tenże. *Tożsamość katechezy integralnej* s. 63-69.

3.1. Katecheza miejscem formowania zasadniczych cech ludzkiej duchowości.

Doprowadzenie wychowanka do współpracy z łaską wymaga wcześniejszego działania wychowawczego w kierunku obudzenia i uformowania prawidłowo duchowości wychowanka. Trzeba więc rozwijać w wychowanku pięć, wspomnianych już wcześniej, cech: rozumność, wartościowanie, wolność, twórczość i metafizyczną otwartość.²⁰ *Rozumność* jako zdolność do obiektywnie prawdziwego poznania powinna osiągnąć poziom mądrości teocentrycznej czyli doprowadzić do poznania Stwórcy ze świadectwa świata i natury. *Wartościowanie*, jako zdolność do oceny rzeczy zgodnie z ich istotą oraz do duchowego miłowania dobra wszelkiego rodzaju i łączenia się z nim, powinno osiągnąć poziom miłości najwyższego ideału Dobra, Prawdy, Piękna i Świątości, i tymi ideałami żyć. *Wolność* jako możliwość wyboru lepszego dobra powinna osiągnąć poziom odpowiedzialności teonomicznej za życie swoje i innych. *Twórczość* jako zdolność do uszlachetniania materii dla potrzeb ludzi powinna osiągnąć poziom współpracy z Bogiem w dziele stwórczym. *Otwartość metafizyczna* jako zdolność do poznania i przyjęcia źródła bytu przez przeżycie misterium tremendum, fascinatum i augustum powinna osiągnąć poziom spotkania i zjednoczenia z Bogiem Osobowym.²¹

---

¹⁹ KUNOWSKI *Ogólne wskazania katechetyczne* s. 145; Tenże. *Formy rozwojowe w pracy katechetyczno-wychowawczej*. „Katecheta” 10:1966 nr 3 s. 102.

²⁰ KUNOWSKI. *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego* s. 226.

²¹ KUNOWSKI. *Podstawy pedagogiczne rozwijania życia wewnętrznego* s.76-77; Tenże. *Założenia i aktualne potrzeby wychowania katolickiego* s. 226; Tenże. *Podstawy współczesnej pedagogiki* s. 200; Tenże. *Katolicka koncepcja wychowania* . s. 9; Autor nasz zauważa, że do istoty człowieka należy zdolność brania odpowiedzialności, zobowiązanie się do czegoś. Odpowiedzialność jako ukształtowany przez wychowanie stan osoby ludzkiej tworzy ostateczny i najskuteczniejszy motyw niezawodnego, właściwego, dobrego działania we wszystkich dziedzinach życia, dlatego jest ceniona przez wszystkie systemy wychowania. S.Kunowski rozróżnia trzy typy odpowiedzialności: odpowiedzialność społeczną, osobistą (moralną) i religijną, w zależności od tego, czy odpowiada się przed jakąś społecznością, czy

S.Kunowski podkreśla, że duchowość ludzka nie jest łatwa do formowania. Z powodu zranienia natury ludzkiej przez grzech pierworodny istnieje antagonizm pomiędzy duchowością i cielesnością. Duchowość nie wychowywana wyrodnienie i jej cechy idąc za ciekawością stają się nieludzkie i antyhumanistyczne. Tak więc podstawowym zadaniem całego agosu (także katechetycznego) jest budzenie człowieczeństwa wychowanków, a celem ostatecznym osiągnięcie pełni tego człowieczeństwa w zjednoczeniu z Bogiem. Wydobywanie duchowości spod nawarstwień cielesności ludzkiej natury, aby zmysłowość była poddana rozumowi, a rozum Bogu, przyczynia się do wyzwolenia człowieka, ukształtowania osobowej tożsamości i otwarcia dalekosiężnych perspektyw rozwojowych.²²

Formowanie cech ludzkiej duchowości Autor nasz utożsamia z wychowaniem do uniwersalizmu, który wśród wszystkich zadań i celów wychowawczych jest pierwszym w działaniu, a ostatnim w osiągnięciu.²³ Ów uniwersalizm określany jako światopoglądowy i rozumiany jako podstawowy cel wychowania powinien scalać w sobie uniwersalizm naukowy, filozoficzny, etyczny, kulturowy i religijny, powinien łączyć w całość wszelką prawdę, miłość, dobro, piękno i świętość.²⁴ Wobec

---

przed sobą i własnym sumieniem (na wymagania poznanego prawa naturalnego), czy przed Bogiem jako najwyższą instancją odpowiedzialności społecznej i moralnej. Trzeci rodzaj odpowiedzialności jest efektem długotrwałego procesu wychowywania do odpowiedzialności, procesu przebiegającego od heteronomii przez autonomię do teonomii: Tenże. *Wychowanie do odpowiedzialności społecznej*. „*Colloquium Salutis*”1: 1969 s.64-67.

²² KUNOWSKI. *Podstawy pedagogiczne rozwijania życia wewnętrznego* s. 77-78; MAJEWSKI M. *Aktualne wyzwania katechetyczne*. Kraków 1997 s. 117.

²³ KUNOWSKI S. *Wychowanie do chrześcijańskiego uniwersalizmu*. „*Zeszyty naukowe KUL*” 12:1969 nr 1 s.11; Tenże. *Wychowanie moralne jako istotny element wychowania chrześcijańskiego*. „*Chrześcijanin w świecie*” 1976 nr 4-5 s. 68.

²⁴ Pedagog nasz zauważa, że wychowywanie do poszanowania wszelkich autentycznych wartości jest działalnością odpowiedzialną i trudną: „*Łączenie wszelkich prawd, ale bez błędu; każdej miłości, ale z wykluczeniem nienawiści; wszelkiego dobra, ale z wyeliminowaniem nawet pozorów zła; wszelkiego piękna, lecz bez domieszki brzydoty; wszelkiej świętości, ale bez cienia*

powyższego, zdaniem naszego Pedagoga, człowieka ukształtowanego w duchu uniwersalizmu charakteryzuje przede wszystkim:

1. otwartość na wszelką prawdę w postaci wrażliwości, zrozumienia i przyjęcia tak prawdy naukowej, jak filozoficznej, technicznej, etycznej, artystycznej czy religijnej;
2. otwartość na wartości idealne tak różnorodne jak wartości życiowe, społeczne, duchowe;
3. otwartość na wszelkie dobro: ekonomiczne, społeczne, moralne, jednostkowe i wspólne, narodowe i ogólnoludzkie;
4. otwartość na wszelkie piękno przyrody, piękno dzieł artystycznych, piękno moralne i symboliczne, piękno nadprzyrodzone;
5. otwartość na wszystkie religijne elementy świętości dążącej do Bożej chwały i oddającej Bogu cześć.²⁵

W wychowaniu do uniwersalizmu chodzi więc o kształtowanie „osobowości otwartej”. Jednak otwarty stosunek do elementów bytu musi być połączony z krytycyzmem, ostrożnością i wrażliwością na błąd, bezideowość, zło, brzydotę i grzech. Wobec tego zintegrowana (dojrzała)

---

grzechu jest syntezą bardzo trudną. Słaby człowiek potrzebuje koniecznie Bożej pomocy, by synteza ta nie stała się ani eklektyzmem, ani monizmem, ani uniformizmem, ani też totalizmem”: Tenże. *Wychowanie do chrześcijańskiego uniwersalizmu* s.7. Autor nasz zauważa, że uniwersalizm chrześcijański jest „zaborczy” w stosunku do wszelkiej zdobyczy nauki i wobec każdej prawdy, bez względu na to, gdziekolwiek się ona pojawi. Uniwersalizm ów dąży do integracji natury, kultury i religii: Tenże. *Katolicka koncepcja wychowania*. Lublin 1962 (mps) s. 13; Tenże. *Wstęp do pedagogiki katolickiej*. Lublin 1961 (mps) s. 15-16. Por. Tenże. *Przedmiot materialny i formalny pedagogiki pastoralnej* s. 8. S.Kunowski stwierdza, że uniwersalizm (katolickość) nic nie odrzuca z prawdy i bogactw rozsianych w świecie przez Stwórcę, lecz łączy je wszystkie w uporządkowaną i harmonijną całość. Katolicyzm integruje ze sobą tak „niedobre pary” jak: Bóg i człowiek, łaska i natura, dusza i ciało, religia i życie, jednostka i społeczeństwo. Owo łączenie dokonuje się przez „skrzyżowanie” tego, co poziome (doczesne), z tym, co pionowe (nadprzyrodzone). Krzyż ów staje się bramą do pełni: Tenże. *Katolicka koncepcja wychowania społecznego*. Lublin 1964 (mps) s. 2.

²⁵ KUNOWSKI. *Wychowanie do chrześcijańskiego uniwersalizmu* s. 9.

duchowość człowieka powinna wyrażać się w postawach pozytywnych i negatywnych.

Wśród pierwszych spotykamy:

- 1° zainteresowanie poznawcze;
- 2° zamiłowanie do różnych wartości;
- 3° zaangażowanie społeczne;
- 4° twórcze wyrażanie piękna;
- 5° apostołstwo świętości.

Do postaw obronnych zaś należą:

- 1° dialog prowadzony w sobie i środowisku z różnego rodzaju poglądami na świat;
- 2° awersja uczuciowa wobec nieludzkiego szowinizmu, rasizmu, gwałtów totalizmu, wobec wszelkiej dyskryminacji ludzi;
- 3° zwalczanie zła moralnego i fizycznego w sobie, jak też w świecie przez walkę z głodem, chorobami, nędzą, wojną;
- 4° profilaktyka i odrzucenie szpetoty doktrynerstwa naukowego oraz spotykanego brudu moralnego i nieładu etycznego;
- 5° tolerancja nie tylko innych poglądów, ale również tolerancja współcierpiąca z losem i niedolą ludzką w pozbawianiu się przez ludzi łaski Bożej oraz współczująca nieszczęściu ludzi wypaczonego umysłu i fałszywego sumienia, z którymi trzeba współżyć i współpracować w pokoju.²⁶

W epoce „pomieszania języków” i częstych prób rozbijania jedności oraz niszczenia wspólnoty ogólnoludzkiego dziedzictwa w nauce, filozofii, etyce, estetyce i religii, kształtowanie ludzi w duchu uniwersalizmu jawi

---

²⁶ Tamże s. 10.

się – zdaniem naszego Pedagoga – jako znak czasu.²⁷ Wydaje się, że katecheza jest „miejscem” odpowiednim i sprzyjającym, aby wychowywać w duchu uniwersalizmu czyli w duchu ewangelicznej miłości do człowieka i całej ludzkiej rodziny. Wychowywanie do czynienia wszystkiego (prawdy, dobra, piękna, świętości) w miłości, wychowywanie do szacunku dla wartości religijnych obecnych poza chrześcijaństwem, wychowywanie w duchu ekumenizmu, wychowywanie do wejścia na drogę budowania jedności w wielości kultur i cywilizacji należy przecież do podstawowych zadań katechezy.²⁸

3.2. Katecheza odpowiedzią na doniosłe problemy współczesności.

Katecheza kształtując w wychowankach *osobowość otwartą* na powszechne i podstawowe wartości oraz *osobowość uodpornioną* na różnorodne czynniki rozkładowe przygotowuje ich do życia w świecie i w Kościele.²⁹ Przygotowywanie ludzi do podjęcia wielorakich działań dla dobra całej ludzkiej rodziny wymaga uwzględnienia w katechezie „współczesności” czyli doniosłych i podstawowych problemów egzystencjalnych człowieka w uwarunkowaniach społeczno-kulturowo-religijnych współczesnego świata i Kościoła w świecie.³⁰ Nowe czasy – zauważa S.Kunowski – domagają się i od pedagogii w ogóle, i od

---

²⁷ Tamże s. 15. W uniwersalizmie nie chodzi o to, by wykształcić wszystkich na jednym wysokim poziomie w dziedzinach poznawania prawdy, tworzenia dobra, odczuwania piękna, wszechstronnej znajomości religii świata. Przede wszystkim chodzi tutaj o otwartość na powszechne i podstawowe elementy dynamiczne kultury i na uodpornienie osobowości na czynniki rozkładowe: Tamże s. 11.

²⁸ Tamże s. 8.

²⁹ Por. MAJEWSKI. *Aktualne wyzwania katechetyczne* s. 116-118. M.Majewski kształtowanie otwartości, głębi i medytacyjności osobowościowej zalicza do dominujących zadań katechezy: Tamże s. 118.

³⁰ KUNOWSKI S. *Problemy wychowania chrześcijańskiego w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”* 18: 1971 z.3 s. 160. Por. MAJEWSKI. *Antropologiczna koncepcja katechezy* s. 57-62.

pedagogii katechetycznej „unowocześnienia” czyli odpowiedniej pomocy udzielonej człowiekowi przy rozwiązywaniu naczelných problemów terażniejszości. Skoro fundamentalne problemy współczesności można sprowadzić do pięciu, wobec tego program „unowocześnienia” wychowania powinien objąć pięć zadań naczelných.

Wychowywanie pełnej ludzkiej osobowości (otwartej i odpowiedzialnej, świadomej swoich praw i obowiązków; osobowości, która idąc za Chrystusem – człowiekiem doskonałym osiąga szczyt doskonałości) stanowi właściwą i konieczną odpowiedź na pierwszy doniosły problem współczesności czyli *problem godności osoby ludzkiej*. Człowiek, który nie zawsze do końca uświadamia sobie swoją wyjątkową wartość, który niejednokrotnie traci swoją godność lub jest mu ona odbierana, dzisiaj - chyba bardziej niż kiedykolwiek – potrzebuje wspomnianej wyżej pomocy wychowawczej w uświadomieniu, przeżyciu i realizacji pełni swojego człowieczeństwa.³¹

Drugim zagadnieniem współczesności stał się *problem wspólnoty ludzkiej* czyli problem sprawiedliwości i miłości społecznej, problem braterstwa i solidarności, problem współpracy w życiu społecznym, gospodarczym, politycznym. Z pomocą w rozwiązywaniu powyższych problemów powinna również spieszyć katecheza przez wychowywanie człowieka do sprawiedliwości i pokoju między ludźmi.³² Wychowanie do sprawiedliwości i pokoju, zauważa nasz Pedagog, może przebiegać tylko w

---

³¹KUNOWSKI. *Problemy wychowania chrześcijańskiego w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II* s. 163-164.

³² Tamże s. 164; Tenże. *Uwarunkowania edukacji wspólnotowej w duchu sprawiedliwości i pokoju* s. 134. S.Kunowski za papieżem Janem XXIII stwierdza, że pokój między wszystkimi narodami opiera się na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności. Prawda ma kształtować treść życia społecznego, sprawiedliwość wytyczać kierunek działania społecznego, wzajemna miłość ludzi do siebie obdarzać mocą, a wolność tworzyć atmosferę do rozwoju więzi społecznych. Por. JAN XXIII. *Pacem in terris* 80-129.

prawdzie i w miłości. Katecheza wychowująca do sprawiedliwości i pokoju powinna więc z jednej strony pomagać człowiekowi w coraz głębszym „odczytywaniu” prawdy i miłości, z drugiej zaś aktywizować go do czynienia prawdy w miłości.³³

Trzeci problemem współczesności związany jest z *nieuporządkowaną aktywnością człowieka* zagrażającą istnieniu ludzkości. Wobec powyższego kolejnym zadaniem katechezy jest prawidłowe formowanie aktywności człowieka w każdej twórczej (kulturotwórczej) dziedzinie. W tym wychowaniu do kultury specjalne znaczenie posiada przygotowanie do właściwego korzystania ze środków społecznego przekazywania myśli.³⁴

Czwartym problemem współczesności jest *wynaturzona miłość ludzka*. Katecheza, otwarta na problemy egzystencjalne człowieka współczesnego i zatroskana o jego integralny rozwój, powinna uznać wychowanie do pięknej ludzkiej miłości za jedno z najważniejszych swoich zadań. Wychowanie do miłości jest wychowaniem do czystości i małżeństwa, do odpowiedzialnej płodności i troski o każde poczęte życie.³⁵

Problemem piątym współczesności stało się *zjawisko ateizmu* jako odchodzenie od religii, odrzucanie Boga lub odciąganie ludzi od wiary. Katecheza jako pedagogia wiary powinna dążyć do przewyciężenia współczesnego niedowiarstwa poprzez przybliżenie ludziom obrazu Boga

³³KUNOWSKI. *Uwarunkowania edukacji wspólnotowej w duchu sprawiedliwości i pokoju* s. 136. Pedagog nasz stwierdza, że pewność i gwarancję właściwego wychowania wspólnotowego daje połączeniem wspomnianych już wcześniej zasad chrystocentryzmu i moralizmu z personalizmem i humanizmem. Jezus Chrystus jest Pełnią Prawdy i Największą Miłością, Człowiekiem Doskonałym i Najmocniejszą Władzą Społeczną; Tenże. Wychowanie do odpowiedzialności społecznej s. 73-74.

³⁴ KUNOWSKI . *Problemy wychowania chrześcijańskiego w świetle dokumentów Soboru Watykańskiego II* s. 164-165.

³⁵ Tamże s. 165. Sugestia naszego Pedagoga, aby wychowanie do miłości dokonywało się w ramach katechezy wydaje się być cenną uwagą w dyskusji nad miejscem wychowania seksualnego w polskiej szkole.

prawdziwego, przez czynienie Boga widzialnym w Jezusie Chrystusie. Wychowanie do wiary dokonuje się w ramach realizacji zadania najrozleglejszego, jakim jest pogłębianie wychowania duchowego (w duchu Chrystusa).³⁶

Uwzględnienie przez katechezę zasygnalizowanych palących problemów współczesności (godności człowieka, wspólnoty ludzkiej, aktywności w świecie, miłości, ateizmu) oraz katechetyczne wychowywanie do pełni człowieczeństwa, do sprawiedliwości i pokoju między ludźmi, do kultury, do pięknej i czystej miłości, i wreszcie do wiary w Boga świadczy o właściwym odczytywaniu przez katechezę znaków czasu i o istotnym „unowocześnieniu” (odnowie) wychowania postulowanym przez dokumenty Soboru Watykańskiego II.

3.3. Katecheza inicjacją religijną dostosowaną do potrzeb rozwojowych wychowanka i jego możliwości percepcyjnych.

S.Kunowski zauważa, że współczesna katecheza humanistyczna (wprowadzająca człowieka w świat integralnych wartości ludzkich), służąc pełnemu rozwojowi zasadniczych cech ludzkiej duchowości oraz wspierając człowieka w rozwiązywaniu nabrzmiałych problemów współczesności, powinna oddziaływanie swoje uzgodnić z rzeczywistym postępowaniem nauk psychologicznych, pedagogicznych, dydaktycznych i katechetycznych.³⁷

---

³⁶ Tamże. S.Kunowski podkreśla, że skuteczność realizacji pięciu nowoczesnych zadań wychowawczych w Kościele zależy od pogłębienia wychowania duchowego czyli od pogłębienia formacji chrześcijańskiej wiernych przez wychowanie świadomości wiary, wychowanie do świętości i wychowanie wiernych do więzi z Kościołem: Tamże s. 166.

³⁷ KUNOWSKI S. *Problemy rozwojowe odnowy katechetycznej*. „*Studia Theologica Varsaviensia*” 5:1967 z.2 s. 28; Tenże. *Propozycje pastoralno-pedagogiczne w sprawie odnowy życia zakonnego*. W: BIELSKI T.(red.) *Ku odnowie życia wewnętrznego. Powołanie człowieka*. Poznań-Warszawa 1972 s. 235. Katecheza powinna być otwarta na wszystkie – podejmowane

S.Kunowski analizując rozwój katechezy (tzw. ruch katechetyczny) w wieku XX zauważa trzy fazy rozwojowe:

- a) fazę poszukiwania najlepszej metody do przekazywania katechizowanym religijnej wiedzy (katecheza jako nauczanie),
- b) fazę koncentracji na wychowywaniu chrześcijańskiej osobowości (katecheza jako wychowanie religijno-moralne),
- c) fazę wprowadzania katechizowanych w Misterium Boga w Jezusie Chrystusie i Jego Kościele (katecheza jako inicjacja religijna).³⁸

S.Kunowski postuluje, aby w odnowionej katechezie połączone ze sobą nauczanie i wychowanie religijne przygotowywało do religijnej inicjacji.³⁹ W ujęciu naszego Autora **inicjacja religijna** jest „najwyższym celem” („istotą”) nauczania i wychowania religijnego. To ona, stwierdza nasz Pedagog, w procesie katechetycznym podporządkowuje sobie zarówno nauczanie, jak i wychowanie „integrując je w wyższej całości”.⁴⁰

---

przez różne nauki – próby zrozumienia człowieka: zrozumienia jego potrzeb, zachowań i zależności. Owo otwarcie świadczy o katechetycznym szacunku dla ludzkich osiągnięć czyli o humanistycznym duchu katechezy.

³⁸KUNOWSKI S. *Formy rozwojowe w pracy katechetyczno-wychowawczej*. „*Katecheta*” 10:1966 nr 2 s. 49-50; Tenże. *Pedagogika i katechetyka w procesie przemian*. Lublin 1972 (mps) s. 22-23, 2-11; Tenże. *Problemy rozwojowe odnowy katechetycznej* s. 12-15. Por. MAJEWSKI M. *Współczesne kierunki katechetyczne*. „*Roczniki Teologiczno-Kanoniczne*” 18: 1971 z. 3 s. 181-196; Tenże. *Tożsamość katechezy integralnej* s. 95-102; Tenże. *Antropologiczna koncepcja katechezy* s. 15-42.

³⁹KUNOWSKI. *Formy rozwojowe w pracy katechetyczno-wychowawczej* s. 50. W tym miejscu „nauczanie religijne” utożsamia się z „nauczaniem prawd wiary”, „wychowanie religijne” z „wychowaniem w duchu chrześcijańskim”, a „inicjacja religijna” z „inicjacją w tajemnicę chrześcijańskie”.

⁴⁰Tamże s. 54. S.Kunowski stwierdza, że w katechezie chodzi nie tylko o przyswojenie przez katechizowanych religijnych wiadomości (nauczanie), nie tylko o ich powiązanie z życiem codziennym przez wyrobienie postawy chrześcijańskiej w osobowości wychowanka (wychowanie), ale także i przede wszystkim o wprowadzenie katechizowanych do nadprzyrodzonej rzeczywistości, w której życie, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa stało się wydarzeniem zapewniającym nam zbawienie (inicjacja): Tamże s. 49. Podobnie problem ujmuje Dyrektorium ogólne o katechizacji, gdy stwierdza, że katecheza powinna nabrać charakteru formacji integralnej, a nie redukować się do prostego nauczania, powinna nastawić się na prowadzenie do prawdziwego nawrócenia [DCG(1997)29]. Katecheza, czytamy we wspomnianym dokumencie, będąc formacją do życia chrześcijańskiego przekracza – chociaż je

Proponowaną przez S.Kunowskiego katechezę jako inicjację religijną należy ujmować całościowo. Chodzi więc o wprowadzanie (wtajemniczanie) katechizowanych w całe Misterium Chrystusa i Kościoła,⁴¹ w całe życie wiary, liturgii i miłości Ludu Bożego (DM 14). Całościowe wprowadzanie w chrześcijaństwo czyli we wszystkie elementy życia chrześcijańskiego (CT 21) jest procesem zmierzającym do prawdziwego nawrócenia [DCG(1997)56]. Dyrektorium ogólne o katechizacji podkreśla ścisły związek katechezy z sakramentami (tak w przypadku, gdy mają być przyjęte, jak i wówczas, gdy są przyjmowane oraz gdy już zostały przyjęte) i stwierdza, że stanowi ona „podstawowy element” integralnego wprowadzania w chrześcijaństwo [DCG(1997)51,66]. W funkcji inicjacyjnej, integrującej nauczanie i wychowanie, katecheza odnajduje siebie – swoją tożsamość.⁴²

W ujęciu S.Kunowskiego katecheza jako całościowe wtajemniczanie chrześcijańskie jest formacją nie tylko skoncentrowaną na najbardziej fundamentalnych pewnikach wiary i na najbardziej podstawowych wartościach ewangelicznych, ale na całej wierze i na wszystkich wartościach, a wprowadzanie katechizowanych w świat tych organicznie ze sobą powiązanych i usystematyzowanych prawd i wartości nie jest jednorazowym i prostym aktem, lecz procesem permanentnym i fazowym [Por. DCG(1997) 67-68]: „*Początkowo w formach zabawowych staje się*

---

obejmuje – czyste nauczanie. Katecheza włącza we wspólnotę, która żyje wiarą, tę wiarę celebryje i o niej świadczy. Tak więc katecheza realizuje równocześnie zadanie wtajemniczania, wychowywania i pouczenia [DCG(1997)68].

⁴¹ Inicjacja katechetyczna u naszego Autora ma właśnie taki integralny charakter- dotyczy całej wiary, całej liturgii i całej miłości Kościoła: KUNOWSKI. *Formy rozwojowe w pracy katechetycznej -wychowawczej* s. 53-54, 100-101.

⁴² W ujęciu naszego Pedagoga ostatecznym celem inicjacji chrześcijańskiej (katechezy jako inicjacji, której zawsze towarzyszy nauczanie i wychowanie) jest doprowadzenie katechizowanych do spotkania z Bogiem przez Chrystusa w Kościele, do udzielenia przez człowieka pełnej odpowiedzi na ofiarną miłość Boga: Tamże s. 50.

inicjacją zabawową, zdolną wprowadzić nawet najmłodsze dziecko w kult liturgiczny (Liturgia); potem wraz z dociekaniem dziecka starszego zamienia się w inicjację uświadamiającą prawdy dogmatyczne wiary (Credo); dalej w związku z formami pracy u dorastających przekształca się w inicjację działaniową, która czynnie wprowadza w etykę, w życie moralne i społeczne Kościoła (Dekalog); z kolei z rozwojem form twórczości sięga do inicjacji wartościującej wedle ducha kultury chrześcijańskiej (Kultura). Dopiero najwyższym szczeblem i pełnią inicjacji religijnej jest inicjacja światopoglądowa kontemplacji modlitwowej Tego, który pozostaje na wieki Alfa i Omega, Początkiem i Końcem wieków (Modlitwa)".⁴³ **Katechetyczna inicjacja** w ujęciu S.Kunowskiego jest więc formacją fundamentalną, integralną, systematyczną i stopniową. Jej etapowość wskazuje na to, że osiągnięcie pełnej integracji inicjacyjnej czyli wprowadzanie katechizowanych w całość Misterium (Życia) Boga, Chrystusa i Kościoła jest procesem wieloelementowym (Liturgia, Credo, Dekalog, Kultura, Modlitwa) i wielowarstwowym (zależnym od rozwojowych warstw, struktur i form aktywności). Przyporządkowanie poszczególnym etapom rozwojowym jednego z podstawowych wymiarów życia chrześcijańskiego (elementów chrześcijańskiego Misterium) jest cenną próbą wykorzystania tego, co naturalne (dominującej formy aktywności własnej wychowanka) dla rozwoju tego, co nadprzyrodzone (dla stopniowego przekazywania całego depozytu wiary). Pedagog nasz podkreśla, że dana forma aktywności jest sprzyjająca dla wprowadzania wychowanka w dany wymiar (element) chrześcijańskiego Misterium.

---

⁴³ KUNOWSKI. *Formy rozwojowe w pracy katechetyczno-wychowawczej* s. 101. Por. Tenże. *Pedagogika i katechetyka w procesie przemian* s. 22-23; Tenże. *Problemy rozwojowe odnowy katechetycznej* s.18.

Z zastosowania warstwicowej teorii wychowania do katechetycznego procesu inicjacyjnego wypływają jeszcze inne wnioski. Wprowadzanie w Misterium Chrześcijaństwa musi być rozłożone w czasie i uwzględniać nie tylko formę aktywności własnej wychowanka, ale także ściśle z nią związaną rozwojową strukturę postępowania (kolejno: temperament, indywidualność, charakter moralny osobowość twórczą, światopogląd) zależną z kolei od procesu introcepcji wartości (stopniowego wprowadzania wychowanka w zintegrowany świat coraz wyższych wartości). **Skuteczność inicjacji** zależna jest więc od uwzględnienia między innymi rozwojowych potrzeb wychowanka oraz jego możliwości percepcyjnych. Przedwczesna indoktrynacja (przekazywanie od lat najmłodszych religijnej wiedzy, religijnych pojęć) z pominięciem lub zepchnięciem na plan drugi dziecięcych dążeń do przeżywania, odczuwania, wyrażania tego, co religijne, może spowodować nie tylko „zewnątrzne” przyjęcie wiary (bez jej wewnętrznej akceptacji), ale także zubożenie na wiarę lub jej odrzucenie w wieku późniejszym. Zbytne przyspieszenie procesów inicjacji w życie religijne zazwyczaj wywołuje skutki negatywne. To przyspieszenie gasi też w znacznym stopniu samodzielność wychowanka, redukuje do minimum jego własny (wraz z rozwojem coraz większy) udział w odkrywaniu i pełniejszym wchodzeniu w Misterium Boga.

Występujące kolejno na poszczególnych etapach takie kategorie jak: „kult liturgiczny”, „prawdy dogmatyczne”, „życie moralne i społeczne Kościoła”, „kultura chrześcijańska”, „kontemplacja modlitewna” należy interpretować w kontekście danej fazy inicjacyjnej czyli w odniesieniu do

poziomu rozwojowego katechizowanych.⁴⁴ Wyakcentowanie w danej fazie inicjacyjnej charakterystycznego (przylegającego do formy aktywności własnej) wymiaru Misterium (Liturgia, Credo, Dekalog, Kultura Modlitwa) nie oznacza wcale pomijania wymiarów pozostałych.⁴⁵ Ponadto wprowadzanie wychowanka w jakiś wymiar Tajemnicy chrześcijańskiej na danym etapie nigdy nie oznacza zakończenia inicjacji w ten wymiar wraz z rozpoczęciem się etapu następnego.⁴⁶ Postulowana więc katechetyczna integracja podstawowych wymiarów wtajemniczenia chrześcijańskiego dokonuje się na każdym etapie inicjacyjnym, a swoją pełnię osiąga w fazie inicjacji światopoglądowej.⁴⁷

---

⁴⁴ Dla przykładu wprowadzanie w „kult liturgiczny” kilkuletniego dziecka dokonuje się przez krótkie „dziecięce” celebracje; dramatyzowanie dziecięcych modlitewnych tekstów; wyzwalanie liturgicznych uczuć (podziwu, zdumienia, radości, wdzięczności); pierwsze kontakty z liturgicznym miejscem, wspólnotą, przedmiotami; nauką prostych gestów liturgicznych itp.

⁴⁵ Zatrzymując się na etapie pierwszym zauważamy, że niemożliwą jest rzeczą wprowadzać dziecko w kult liturgiczny z pominięciem dziecięcej modlitwy, dziecięcego wyznania wiary, dziecięcych odniesień do życia moralnego.

⁴⁶ Inicjacja w dany wymiar, wykorzystująca sprzyjający jej wyjątkowo (w sensie wypracowania pewnych podstaw, fundamentów tego wymiaru) czas danej fazy, nie kończy się wraz z tą fazą, lecz dokonuje się dalej na wyższym poziomie. Tak więc można mówić o ciągłej progresji inicjacyjnej danego wymiaru (przez całe życie chrześcijańskie).

⁴⁷ Oczywiście postulowany model inicjacyjny procesu katechetycznego jest modelem idealnym czyli zakłada dobry początek i szczęśliwy koniec, sprzyjające uwarunkowanie, nieustanny rozwój wszystkich czterech wymiarów itp. W rzeczywistości progresja inicjacyjna nie przebiega typowo, lecz indywidualne w zależności od wielu zróżnicowanych czynników. Niemały wpływ na jej kształt posiada, występująca obecnie w świecie i przenikająca do Kościoła, atmosfera sekularyzmu i etycznego relatywizmu [Por. DCG(1997)25]. Dość znaczny krąg chrześcijan z osłabioną wiarą (zaniedbaniem inicjacji w jeden, a nieraz i więcej wymiarów Misterium) staje się wyraźnym i czytelnym znakiem dla Kościoła, by rozwijać koncepcję katechety inicjacyjnej (wprowadzającej coraz głębiej i szerzej w to, co podstawowe i niezmiennie w chrześcijaństwie), by w ramach takiej katechezy służyć wierze współczesnych chrześcijan. Wydaje się także, iż w sytuacji osłabionej wiary występujące w ramach nieustannego procesu ewangelizacji trzy istotne działania (misyjne, katechetyczno-wtajemniczające, duszpasterskie) nie tylko nie są etapami zakończonymi i mogą zostać powtórzone, ale powinny być obecnie powtarzane, oczywiście zawsze z uwzględnieniem konkretnych potrzeb i uwarunkowań danych osób i wspólnot chrześcijańskich [Por. DCG (1997) 49].

Dyrektorium ogólne o katechizacji, podobnie jak nasz Pedagog, także postuluje katechezę jako wprowadzanie w Misterium Boga na „zasadzie spirali”: „Katecheza wychodzi od integralnej struktury orędzia chrześcijańskiego i wyklada je w sposób dostosowany do zdolności adresatów. Nie ograniczając się do tego wykładu początkowego, będzie stopniowo proponować orędzie za każdym razem coraz szersze i bardziej bezpośrednio, zgodnie z właściwościami katechizowanego i własnym charakterem katechezy. Te dwa poziomy integralnego wykładu są określone jako integralność intensywna i integralność ekstensywna” [DCG(1997) 112].⁴⁸

Ciągłe i stopniowe wprowadzanie katechizowanych w Misterium Boga jest więc wyrazem poszanowania przez katechezę praw naturalnej progresji wychowawczej. Uwzględnianie kolejnych poziomów rozwojowych człowieka czyli dostosowywanie się do recepcyjnych możliwości katechizowanych, wyzwalanie charakterystycznej dla danego okresu aktywności własnej wychowanków (zabawa, dociekanie, praca, twórczość, głęboka synteza światopoglądowa), a tym samym odwoływanie się do całego bogactwa osobowości człowieka (sfery uczuciowej, rozumowej, wolitywnej) w celu ułatwienia wszystkim biorącym udział w procesie katechetycznym osiągnięcia ostatecznych perspektyw rozwojowych świadczy o głęboko humanistycznym wymiarze katechezy inicjacyjnej i pozwala na to, by określać katechezę wychowaniem humanistycznym. Tak

---

⁴⁸ Na każdym etapie rozwoju można wprowadzać katechizowanych w każdy z podstawowych wymiarów Misterium, byle to, co elementarne (podstawowe) dla danego wymiaru podawać w odpowiedniej formie. S.Kunowski stwierdza, że chodzi o to, aby z bogactw Chrystusowych dobrać taki wieniec istotnych prawd, które odpowiadają możliwościom recepcyjnym danego wieku rozwojowego. Cały proces należy rozpocząć już w okresie przedszkolnym, by potem na coraz wyższych poziomach nawracać do tych samych rzeczy, rozszerzać je i pogłębiać: KUNOWSKI. *Problemy rozwojowe odnowy katechetycznej* s. 17-18; Tenże. *Pedagogika i katechetyka w procesie przemian* s. 22.

więc katecheza wprowadzając stopniowo człowieka w bogaty świat wartości humanistycznych pełni rolę wspomagającą wychowanka w procesie jego wszechstronnego i pełnego rozwoju, właściwie służy wartości podstawowej, jaką jest człowiek dążący do spotkania z Bogiem i o tej wyjątkowej naturalnej i nadprzyrodzonej godności (wartości) człowieka daje prawdziwe, dobre i piękne świadectwo.

Zakończenie

Integralne wychowanie humanistyczne polega na kształtowaniu w wychowanku coraz wyższych form postępowania przez wprowadzenie go w świat coraz wyższych wartości. S.Kunowski przez „wartość humanistyczną” rozumie każdą, która służy wszechstronnemu i pełnemu rozwojowi człowieka. Tak więc Pedagog nasz tego, co ludzkie nie odziera z tego, co Boże, a tego co ziemskie, nie przeciwstawia temu, co niebieskie. S.Kunowski rozwoju człowieka nie ogranicza do perspektyw tego świata, a działalności wychowawczej nie sprowadza do działalności tylko ludzkiej. W takim odniesieniu cała działalność katechetyczna wspomaga integralne wychowanie humanistyczne. Chociaż wychowanie to dokonuje się nie tylko w ramach procesu katechetycznego, to jednak katecheza w wychowaniu tym pełni rolę wyjątkową i niezastąpioną – to przez nią przecież dokonuje się stopniowa inicjacja w Życie samego Boga, to przez nią dokonuje się właściwe odczytanie znaków czasu i udzielenie skutecznej pomocy do rozwiązania nabrzmiałych problemów egzystencjalnych współczesnego człowieka, to przez nią wreszcie cechy ludzkiej duchowości mają szansę osiągnąć poziom najwyższy.

